

ВАСИЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ КІКІНЧУК,

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки;

 <https://orcid.org/0000-0003-2241-6384>,

e-mail: vasili41900@gmail.com

КАРИНА ГРИГОРІВНА МІШИНА,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-7101-3787>,

e-mail: teplinskaja112@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ
В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**

Важливим фактором успішного розслідування кримінальних правопорушень є використання новітніх досягнень у сфері науки і техніки під час проведення слідчих (розшукових) дій. У наш час злочинці під час вчинення кримінальних правопорушень користуються новітніми досягненнями природних і технічних наук, а їхні дії та способи приховування злочинів стають все більш винахідливими. Для правоохоронної діяльності необхідні різноманітні знання для того, щоб їх повноцінно й ефективно використовувати для розслідування злочинів, а в подальшому і для здійснення правосуддя. У статті з урахуванням слідчої практики та аналізу теорії розкрито сутність, зміст і особливості використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі.

Ключові слова: спеціальні знання, судова експертиза, вбивство, місця позбавлення волі, кримінальне правопорушення.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Кримінальне судочинство неможливе без використання сучасних досягнень природних, технічних, економічних та інших наук, що називають спеціальними знаннями. Спеціальні знання – важливий процесуальний інститут, що встановлює підстави участі обізнаних осіб у розслідуванні кримінальних правопорушень, а також умови застосування цих знань у кримінальному процесі. Значення спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень також стрімко зростає, що зумовлено постійним розвитком та удосконаленням різноманітних технологій із зростаючого різноманіття технічних засобів і пристроїв, що дозволяють злочинцям учиняти правопорушення новими способами. З іншого боку, це нестатичні технології та методики експертних досліджень, за допомогою яких можливе вирішення раніше недоступних завдань. Арсенал спеціальних знань необхідний не тільки для забезпечення процесу виявлення, фіксації, вилучення та зберігання слідів, але і для максимально інформативного їх дослідження. При цьому наявних спеціальних знань слідчого часто буває недостатньо для самостійного повного та всебічного вивчення місця події,

проведення огляду, огляду предметів, допиту та інших слідчих дій. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у залученні спеціальних знань з інших джерел.

Участь експерта значно підвищує ефективність слідчих (розшукових) дій у розслідуванні кримінальних правопорушень проти особи, а іноді роз'яснення, надані експертом, є єдиним джерелом, яке дозволяє дати відповіді на поставлені слідчим питання у процесі розслідування злочинів, до яких також належать злочини проти життя і здоров'я людини. Через непоінформованість у спеціальних питаннях сфери неюридичного профілю слідчим можуть бути втрачені докази, які фахівець у відповідній галузі здатний внести до низки доказів.

Наша стаття присвячена особливостям використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, а також виокремленню сутності і важливості обов'язкового їх застосування.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Мета полягає у розкритті, спираючись на точки зору окремих науковців, особливостей використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях

позбавлення волі. *Завданням* є дослідження сутності і змісту використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Дослідженню використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень присвятили свої праці такі вчені, як Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, В. М. Галкин, А. А. Ейсман, Ю. Г. Корухов, І. В. Рогатюк, Б. В. Романюк, З. М. Соколовський, М. К. Треушников, В. Ю. Шепітько та інші. Вони досить глибоко дослідили питання використання спеціальних знань під час розслідування окремих видів злочинів. Проте питання використання спеціальних знань саме під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, потребують подальшого вдосконалення та розробки.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Методологічною основою наукового дослідження є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що обирались і застосовувались з урахуванням особливостей предмета, мети і завдань наукової статті. Зокрема, використані методи логіки (аналіз, аналогія, синтез, індукція, узагальнення, дедукція, моделювання) дали можливість дослідити особливості використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. Застосування порівняльного методу в межах правових основ дало можливість дослідити нормативно-правове регулювання діяльності з організації досудового розслідування вбивств та практику його застосування в умовах реформування кримінального процесу України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Кримінальне судочинство неможливе без використання сучасних досягнень природних, технічних, економічних та інших наук, які прийнято називати спеціальними знаннями. У сучасній науці та практиці не слабшає інтерес до появи нових можливостей використання спеціальних знань для розслідування кримінальних правопорушень. Питання практичного застосування останніх досягнень наукового знання для вирішення криміналістичних завдань завжди залишається актуальним і перспективним.

У Словнику української мови поняття «знання» тлумачиться як обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого-, що-небудь, сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження (Білодід та ін., 1973). Спеціальний розуміється як призначений тільки для когось або чого-небудь, який має особливе призна-

чення, стосується окремої галузі науки, техніки, мистецтва, призначений для спеціалістів цієї галузі¹.

В юридичну літературу поняття «спеціальні знання» уперше ввів О. О. Ейсман, під ним учений розумів володіння знаннями обмеженим колом спеціалістів, які мають відповідну професійну підготовку (Митричев и др., 1973). Пізніше науковець у структуру спеціальних знань включив поняття «навички» та «досвід».

Під терміном «спеціальні знання» О. Р. Росинська (2001) розуміє систему теоретичних знань і практичних навичок у галузі конкретної науки або техніки, мистецтва або ремесла, отриманих шляхом проходження спеціальної підготовки або набуття професійного досвіду і використовуваних для вирішення питань, що виникають у процесі кримінального судочинства.

У свою чергу, А. Ф. Волобуєв (2000) пропонує своє визначення поняття «спеціальні знання» – це неправові науково-професійні знання і навички, одержані в результаті навчання та практичної діяльності в певній галузі, що використовуються для збирання і дослідження інформації під час розкриття і розслідування злочинів.

Проаналізувавши думки науковців, перед наданням авторського поняття спеціальних знань виокремимо його особливості:

- 1) не є юридичними, тобто належать до іншої галузі життєдіяльності;
- 2) базуються на досягненнях науки і не можуть бути загальновідомими;
- 3) повинні набуватися шляхом теоретичного засвоєння інформації чи досвідом у практичному застосуванні таких знань (практичні вміння та навички);
- 4) кінцевий результат застосування спеціальних знань – це сприяння вирішенню завдань кримінального судочинства.

Таким чином, спеціальні знання – це професійні знання та вміння в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, що необхідні для вирішення питань, які виникли під час розслідування та розгляду в суді конкретних кримінальних проваджень. У кримінальному процесі особи, які володіють спеціальними знаннями, залучаються як фахівці (спеціалісти) або експерти.

Участь експерта в розслідуванні кримінальних проваджень значно підвищує ефективність слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти

¹ Спеціальний // Словник.UA : сайт. URL: <https://www.slovnyk.ua/index.php?sword=спеціальний> (дата звернення: 12.01.2022).

особи, а іноді роз'яснення, надані експертом, є єдиним джерелом, яке дозволяє дати відповіді на поставлені слідчим питання у процесі розслідування таких правопорушень, до яких також належать злочини проти життя і здоров'я людини. Через непоінформованість у спеціальних питаннях галузей судової медицини, мистецтва, ремесла тощо слідчим можуть бути втрачені докази, які фахівець здатний внести до низки доказів.

Крім того, більшість матеріальних слідів кримінального правопорушення починають фігурувати у провадженні лише після слідчого огляду. Однак слідчий не може та не повинен бути фахівцем у всіх галузях науки і техніки. Для ефективного проведення розслідування йому цілком достатньо мати уявлення про можливості відповідних наук та у правильній формі використовувати знання обізнаної особи для доведення.

Убивства людини вражають різноманітними способами їх учинення, помітно збільшується вияв жорстокості з елементами знущання над людьми, а також заподіяння потерпілому та іншим особам тяжкого психічного та фізичного насильства. Тим паче, якщо вбивцею є засуджений, який учиняє таке кримінальне правопорушення на території виправної установи, де сам відбуває покарання за попереднє правопорушення. Для успішного розслідування таких злочинів необхідно не лише використовувати вже відомі засоби, прийоми і тактики, а й застосовувати сучасні наукомісткі технології.

Інформацію, яка отримується, зокрема, за допомогою спеціаліста (експерта) в галузі судової експертології, слідчий повинен оцінювати якнайшвидше. Це дозволить виявити всі взаємопов'язані сліди злочину та не допустити їх втрати. Найбільша ефективність використання спеціаліста (експерта) в певній галузі буде досягнута тоді, коли він самостійно виявить ті чи інші сліди вчиненого кримінального правопорушення, що залишилися поза увагою слідчого. Тільки фахівець, вивчивши об'єкти та обстановку місця події, може точно визначити, яку інформацію можна в цьому випадку витягти з кожного об'єкта і наскільки об'єкти взаємопов'язані.

Досить поширеною процесуальною формою використання спеціальних знань є залучення спеціаліста. Професійна діяльність спеціаліста регламентується ст. 71 КПК України. Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України основним носієм спеціальних знань є саме експерт.

Статтею 69 КПК України визначено, що експерт – це особа, яка володіє науковими,

технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань¹.

Процесуальне проведення судових експертиз регламентується статтями 242–245 КПК України. Частина 2 ст. 84 КПК України закріплює, що висновок експерта є процесуальним джерелом доказів та має однакове процесуальне значення з іншими доказами у кримінальному провадженні².

Аналіз наукової літератури свідчить, що більшість наявних у теорії визначень судової експертизи (експерт від лат. *expertus* – досвідчений, випробуваний, перевірений) можна об'єднати в такі групи: 1) експертиза – спеціальне дослідження; 2) експертиза – слідча (судова) та процесуальна дія; 3) експертиза – засіб доказування; 4) експертиза – процесуальна (практична) діяльність.

Статтею 1 Закону України «Про судову експертизу» визначено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду³.

Отже, судова експертиза – це процесуальна дія, що складається з проведення досліджень і надання висновку експертом з питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла та які поставлені перед експертом, судом, суддею, органом дізнання, особою, яка проводить дізнання, слідчим або прокурором, з метою встановлення обставин, які підлягають доведенню у кримінальному провадженні.

Узагальнюючи теоретичні розробки та положення законодавства, можна говорити

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.01.2022).

² Там само.

³ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 12.01.2022).

про те, що судова експертиза, яка є за своєю ґносеологічною сутністю різновидом процесу пізнання об'єктивної дійсності, є засобом доказування, що полягає у проведенні у встановленій законом процесуальній формі обізною особою дослідження виявлених під час кримінального провадження об'єктів за дорученням уповноважених осіб (насамперед судді та слідчого), що визначають завдання (питання) та вихідні дані для дослідження, із метою виявлення фактів, відомості про які зафіксовані в експертному висновку, виступатимуть як самостійні докази, без яких іноді дуже важко визначити правильну правову оцінку події кримінального правопорушення. Результати експертизи отримують за допомогою спеціального інструментарію – експертних методик. При цьому зазначимо, що сьогодні можна сміливо говорити про те, що спектр галузей знань, які репрезентують сучасні судові експерти, вийшов за межі традиційної криміналістики, медицини, психіатрії та бухгалтерії, про що неодноразово згадується на сторінках спеціальної літератури.

Для кримінальних проваджень під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, характерним є проведення значної кількості судових експертиз, адже на місці події залишається велика кількість слідів: як на самому потерпілому (численні удари та пошкодження, накладення волокон на одязі тощо), так і на території, де відбувалося кримінальне правопорушення (сліди ніг, знаряддя кримінального правопорушення тощо).

Зважаючи на слідчу практику, можна акцентувати увагу на тому, що під час розслідування вбивств слідчий призначає значну кількість експертиз, серед яких: судово-медична експертиза трупа (судово-гістологічне дослідження, що проводиться в межах основної судово-медичної експертизи); судово-медична експертиза живої особи (як правило підозрюваного); судово-медична експертиза за результатами слідчого експерименту; комплексна медико-криміналістична експертиза, судово-біологічні експертизи (судово-імунологічна, судово-цитологічна); молекулярно-генетична експертиза (експертиза ДНК); судово-психіатрична (судово-психолого-психіатрична) експертиза; судово-наркологічна експертиза; судово-дактилоскопічна експертиза; судово-трасологічна експертиза (слідів ніг, слідів транспортних засобів, цілого за частинами); експертиза волокон і волокнистих матеріалів; судово-криміналістична експертиза холодної зброї.

У слідчій практиці все ще не приділяється достатньої уваги ролі судово-медичних знань,

навіть під час розслідування таких тяжких кримінальних правопорушень, як убивства. Можливості судового медика як спеціаліста недостатньо використовуються під час провадження слідчих дій, спостерігається неповний перелік запитань, які слідчі ставлять на вирішення судово-медичної експертизи, вони припускаються помилок, зокрема й у формулюванні запитань. У результаті слідчий не завжди користується в повному обсязі можливостями судово-медичних досліджень (Бічурін, 2017).

При розслідуванні кримінальних проваджень зазначеної категорії вбивств спеціаліст у галузі медицини, зокрема судової, відіграє важливу роль на досудовому етапі провадження. Саме медичний працівник може надати допомогу слідчому при виявленні слідів злочину, відтворенні порядку дій злочинця, складанні алгоритму слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розслідування цього правопорушення, викриття конкретних осіб, винних у його вчиненні, встановлення інших обставин, що підлягають доведенню у кримінальному провадженні.

Експерт у галузі судової медицини надає слідчому допомогу у з'ясуванні обставин, раніше встановлених у кримінальному провадженні, а також у постановці питань допитуваної особи. Вирішувані при провадженні розслідування кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я людини питання можуть стосуватися різних обставин, за яких особі були заподіяні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, а також механізм їх утворення. Для розслідування вбивств вагоме значення має огляд трупа, який обов'язково проводиться за участю судово-медичного експерта чи лікаря відповідної спеціальності.

Загальні знання трупних явищ для слідчого обов'язкові. Йому доводиться виявляти та описувати трупи в різні терміни настання смерті – від декількох хвилин до багатьох років. Тому потрібно знати, що відбувається із тканинами й органами трупа, як вони змінюються зовні. Трупні явища дозволяють орієнтуватися у визначенні часу настання смерті, відмічати положення тіла після смерті й інші дані, що мають суттєве значення для висновку про механізм скоєння злочину. Кожне трупне явище повинно бути детально описано у протоколі огляду місця виявлення події. Виникнення та розвиток трупних явищ залежать від багатьох умов: одягу, що знаходиться на трупі, зовнішнього середовища (повітря, земля, вода), крововтрати, причини смерті, захворювань тощо (Авдеев, 1976).

Об'єктами судово-медичної експертизи є трупи, трупні матеріали, речовини біологічного походження, слідоутворюючі виділення організму людини, живих осіб (підозрюваного, обвинувачуваного). За допомогою судово-медичної, судово-біологічної та медико-криміналістичної експертиз вирішується безліч питань, пов'язаних з обставинами скоєного вбивства. При виявленні трупа на місці події встановлюється: яка причина настання смерті; чи була смерть природною або насильницькою тощо. У разі насильницької смерті встановлюють причини її настання, а також різні обставини, пов'язані із цим кримінальним правопорушенням.

Велике значення під час розслідування таких убивств має провадження судово-медичного дослідження з метою встановлення місця скоєного злочину, виявлення слідів злочинця, пізнання особи вбитого. Встановлюються події транспортування частин трупа з місця події або їхня відсутність. Судово-медичний експерт уважно вивчає лінії розчленування, характер країв ран, розпилів, крововиливів тощо.

Об'єктами біологічного дослідження є речові докази зі слідами біологічного походження. Експерт встановлює видову належність виявлених слідів крові, їхню гендерну належність, належність крові підозрюваній або потерпілій особі. Також є можливість визначення специфічних характеристик злочинця при дослідженні залишених ним на місці події слідів виділень.

У спеціальній літературі неодноразово відзначалося, що сліди біологічного походження, пов'язані з життєдіяльністю організму людини, мають важливе значення для розслідування тяжких злочинів проти особи. Зокрема, об'єктами дослідження можуть бути: одяг і взуття підозрюваного, потерпілого; предмети, які могли бути знаряддями вбивства; предмети зі слідами крові й інших слідів біологічного походження; зразки речовин, вилучених із місця події (змиви, зрізи, зішкреби зразків крові); волосся, нігті, мікрочастинки тканин тіла тощо.

Таким чином, важливу роль відіграють у розслідуванні вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, судово-медичні експертизи, що призначаються для дослідження слідів біологічного походження. Вони пов'язані з дослідженням різних об'єктів.

Найважливіше значення серед експертних досліджень мають такі їх різновиди: судово-імунологічне (кров, залишена на тканині (одяг, змиви на марлі), що використовується

для встановлення групової та родової належності); судово-цитологічне (кров, залишена на знарядді злочину, інших твердих предметах, що вилучаються повністю, волосся, слина, зрізи нігтів із залишками епідермісу, виділення й інші тканини людини, які використовуються для визначення не тільки групової, а й статевої належності); судово-гістологічне (шматочки органів і тканин людини, що відбираються в процесі проведення основної судово-медичної експертизи трупа).

На практиці слідчі не завжди розуміють різницю між біологічними слідами та розмежуванням зазначених вище експертиз. Це призводить до повернення матеріалів про призначення експертиз і затягування строків кримінального провадження (прикладом може слугувати таке: за плямами бурого кольору, залишеними на одязі підозрюваного, потрібно провести судово-імунологічне дослідження, а за речовиною бурого кольору, залишеною на знарядді кримінального правопорушення – ножі, необхідно провести судово-цитологічне дослідження).

Не менш важливою є потреба у постановці основних питань, які будуть задані експерту, про наявність і характер пошкоджень. Діагноз вказується у висновках із використанням загальноприйнятої термінології. Часто характер травми встановлюється під час огляду відразу: рана, синець, садна. У деяких випадках можуть бути потрібні додаткові дослідження, наприклад рентгенографія для виявлення можливого перелому або ультразвукове дослідження при підозрі на пошкодження внутрішніх органів. В інших випадках може стати необхідною консультація спеціаліста вузького профілю, наприклад при підозрі на струс головного мозку – невролога, при встановленні причини зниження зору та його ступеня – окуліста, при підозрі на загрозливий викидень – акушера-гінеколога тощо.

Проаналізувавши слідчу практику, основними експертизами в галузі судової медицини, що призначаються під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, є: судово-медична експертиза трупа; судово-медична експертиза живої особи; судово-медичні експертизи за слідами біологічного походження (судово-імунологічна, судово-цитологічна, молекулярно-генетична експертизи), окремо виділяють (призначають залежно від специфіки і тяжкості кримінального правопорушення) комплексну медико-криміналістичну експертизу; у свою чергу, обов'язково призначають (за всіма категоріями злочинів проти життя і здоров'я особи)

судово-медичну експертизу за результатами слідчого експерименту, судово-психіатричну (судово-психолого-психіатричну) експертизу, судово-наркологічну експертизу.

При призначенні судово-медичної експертизи трупа предметна область експертного дослідження цієї категорії вбивств може бути різноманітна, конкретного вичерпного переліку не може бути, адже конкретне вбивство має свої специфічні ознаки і певні обставини, за яких воно було вчинене.

Обставини кримінального провадження експерт з'ясовує з постанови про призначення експертизи чи іншого документа слідства, в якому наводяться стислі дані про обставини виникнення травми, стан постраждалого після отримання ушкодження та інші відомості. За потреби слідчий надає експерту інші матеріали, необхідні для надання відповідей на поставлені запитання. З іншого боку, відомості про обставини події експерт отримує з медичних документів або під час опитування (Салтевський, 2005).

Крім того, судово-медична експертиза може бути призначена і стосовно підозрюваного у вчиненні вбивства, зокрема для виявлення на ньому тілесних ушкоджень, які могли утворитися в результаті боротьби з потерпілим. У цьому випадку експерту також ставляться запитання щодо кількості, характеру і локалізації тілесних ушкоджень, давності та механізму їх утворення (Волобуєв та ін., 2011). Вирішення цих питань має важливе значення, тому що в подальшому буде впливати на кваліфікацію кримінального правопорушення та хід досудового розслідування в цілому.

Залежно від складності вчиненого вбивства засудженими в місцях позбавлення волі може бути призначена комплексна медико-криміналістична експертиза. У складніших дослідженнях судово-медичний експерт не може одноосібно вирішити поставлені перед ним питання. У таких випадках слідчий призначає кілька експертів-лікарів у галузі судової медицини. Усі призначені для експертизи лікарі складають судово-медичну експертну комісію. Комісія обговорює поставлені органами розслідування або судом питання, що провадять необхідні первинні та додаткові дослідження підозрюваного. Якщо всі експерти, які входять до складу комісії, доходять єдиної думки, вони складають загальний висновок і підписують його. Якщо ж хтось з експертів не погоджується з думкою інших, хоча б з одного з питань, він пише свій окремих висновок, який передається слідчому, як і висновок інших експертів.

Комплексна експертиза передбачає участь спеціалістів різних галузей знань (наприклад, судово-медичного експерта, судового хіміка, експерта-автотехніка та ін.). При комплексній експертизі застосовуються медичні, криміналістичні, хімічні, фізичні, технічні й інші методи дослідження.

Окремим видом судово-медичної експертизи є молекулярно-генетична експертиза. Слід враховувати її нові можливості, що полягають у дослідженні слідів біологічного походження за допомогою генетоскопії – аналізу набору ДНК, за допомогою якого здійснюється індивідуальна ідентифікація осіб за мікроб'єктами та мікрослідами, такими як потожирові змиви, відбитки пальців рук, фрагменти волосся, каплі крові, слини та інші сліди біологічного походження. Як свідчить практика, в основі такої ідентифікації лежить ДНК-аналіз людини, що є найбільш ефективним і найбільш надійним з усіх відомих на сьогодні методів ідентифікації особи.

Під час розслідування вбивств, учинених, зокрема, засудженими в місцях позбавлення волі, необхідним є проведення судово-психіатричної або психолого-психіатричної (проводиться з підозрюваними, які не досягли повноліття) експертиз. За допомогою таких експертиз вирішуються питання щодо: наявності в підозрюваного якогось психічного захворювання чи розладу, його виду та впливу на керування своїми діями під час учинення вбивства; наявності у підозрюваного якогось психічного захворювання чи розладу, його виду та впливу на правильне сприйняття інформації, розуміння того, що відбувається, і можливості повідомлення його на досудовому слідстві; наявності такого захворювання на момент проведення експертизи; наявності у підозрюваного на момент учинення злочину стану психологічного афекту, який міг впливати на його свідомість і діяльність; наявності у підозрюваного особливостей, які могли сприяти протиправним діям; можливості усвідомлення неповнолітнім підозрюваним значення своїх протиправних дій з урахуванням рівня його психічного розвитку та стану здоров'я; можливості неповнолітнього підозрюваного керувати своїми діями з урахуванням рівня його психічного розвитку та стану здоров'я (Озар, 2016).

Призначення зазначених експертиз під час розслідування вбивств зазначеної категорії є обов'язковим, зважаючи не тільки на тяжкість цього виду кримінального правопорушення, а й на всебічність і неупередженість проведення досудового слідства у кримінальному провадженні взагалі.

Крім судово-медичних експертиз різного роду, слідчий під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, призначає ще судово-криміналістичні експертизи, за допомогою яких вирішує питання індивідуальної або групової totoжності підозрюваного за відбитками пальців рук (судово-дактилоскопічна експертиза), босих ніг або взуття (судово-трасологічна експертиза), що має важливе значення для формування доказової бази. У цьому випадку дослідженню належать сліди різних видів, що залишені в різних місцях, наприклад бризки фонтануючої крові на стіні, закривавлені відбитки ніг на підлозі кімнати, об'ємні сліди на ґрунті тощо.

Важливе місце посідає судово-криміналістична експертиза цілого за частинами, в межах якої трасологія вирішує питання про totoжність частин об'єктів чи предметів. Найчастіше об'єктами порівняння є частини предметів, іншу частину яких вдалося виявити, наприклад при обшуках у підозрюваних. У цьому випадку встановлюється належність єдиного цілого й інших фрагментів частин (уламок клинка, що застряг у трупі, і частини леза ножа у підозрюваного; частини гудзиків, загублених на місці події, інших матеріалів, що збереглися на одязі підозрюваного, тощо).

Також потрібно звернути увагу на судово-криміналістичну експертизу холодної зброї, яка має значення у зв'язку зі способом учинення вбивств засудженими в місцях позбавлення волі, де знаряддям злочину можуть виступати ніж або інші колючо-ріжучі прилади побутового призначення. Основними питаннями, які вирішує зазначена експертиза, є: *чи є представлений предмет холодною зброєю; до якого типу, виду холодної зброї він належить; чи залишені сліди на перешкоді представленою холодною зброєю; чи складала раніше єдине ціле металевий уламок, виявлений у рані потерпілого, та клинок ножа, вилучений у підозрюваного, тощо.*

Окреме місце серед криміналістичних експертиз у цій категорії кримінальних проваджень відведено експертизі волокон і волокнистих матеріалів, яка визначає наявність і кількість накладень волокон з одягу підозрюваного на одяг потерпілого (зазначена ситуація може виникати, якщо потерпілий захищався, або, наприклад, у процесі нанесення ударів руками та ногами по тілу потерпілого). Зазвичай ці сліди виявляються під час оглядів місця події, їх дослідження потребує застосування спеціальних криміналістичних знань у формі судових криміналістичних експертиз.

В обов'язковому порядку слідчому необхідно дотримуватися послідовності призначення

експертиз. Так, наприклад, якщо на знарядді злочину – ножі – є сліди крові та сліди пальців рук, то послідовність повинна бути такою: спочатку призначається судово-цитологічна експертиза за слідами крові, оскільки вона перша за цим об'єктом (слідчий попереджає цитолога, що на рукоятці ножа можуть бути відбитки пальців рук, тому він повинен уважно робити змиви); після цього призначається судово-дактилоскопічна експертиза за слідами пальців рук; і вже в останню чергу призначається судово-криміналістична експертиза холодної зброї. Ця послідовність може бути змінена слідчим залежно від наявності, кількості або чіткості зазначених слідів.

Також для збереження строків кримінального провадження не потрібно чекати закінчення судово-цитологічної експертизи, після взяття змивів упакований експертом ніж можна направляти на наступну експертизу, а висновки забрати пізніше. Для прийняття такого рішення необхідно перед призначенням експертиз консультуватися з експертами та за кожним вилученим об'єктом складати алгоритм послідовності призначення експертиз.

При винесенні постанови про призначення відповідної експертизи та направлення матеріалів до експертної установи необхідно пам'ятати, що строки проведення судової експертизи обчислюються не з моменту винесення постанови, а з моменту отримання та реєстрації матеріалів в експертній установі.

ВИСНОВКИ. Отже, спеціальні знання використовуються слідчим під час розслідування кримінальних правопорушень завжди. Це обумовлюється тим, що власних можливостей і знань слідчого, доступних методів і технічних засобів пізнання, навичок застосування таких засобів і методів може бути недостатньо для ефективного збирання, аналізу, оцінки та використання інформації, встановлення конкретних фактів, виконання інших завдань тощо.

Необхідно зазначити, що під час використання спеціальних знань у процесі розслідування можуть виникати деякі труднощі, а саме: відсутність знань у слідчих щодо правильності і послідовності призначення експертиз, неповний перелік поставлених питань на вирішення експерта, неможливість отримання результатів у зазначений строк, непридатність об'єктів, що направляються на експертизу, через неналежне вилучення й упакування речових доказів, зокрема спеціалістами.

Необхідність обов'язкового залучення судових експертів полягає в тому, що експерт під час слідчих дій має допомогти слідчому не тільки кваліфіковано, наприклад, оглянути

труп, а й знайти сліди злочину (кров, волосся тощо), різні предмети (петля, зброя) та вилучити їх без ушкоджень. Для цього необхідне проведення в межах професійної підготовки спільних занять зі слідчими та експертами з

питань огляду місця події, правил вилучення і упаковки речових доказів, правил підготовки судових експертиз, а також забезпечення обміну досвідом між вказаними суб'єктами.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Авдеев М. И. Судебно-медицинская экспертиза трупа. М., 1976. 677 с.
2. Бічурін Р. Х. Методика розслідування умисних вбивств, вчинених з хуліганських мотивів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 237 с.
3. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків, 2000. 336 с.
4. Криминалистика / отв. ред. С. П. Митричев. М., 1973. 536 с.
5. Криміналістика : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Волобуєва. Київ, 2011. 504 с.
6. Озар В. Г. Методика розслідування катування (ст. 127 КК України) : монографія. Харків, 2016. 220 с.
7. Россинская Е. Р. Специальные познания и современные проблемы их использования в судопроизводстве. *Журнал российского права*. 2001. № 5. С. 32–44.
8. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ, 2005. 588 с.
9. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 3. 1128 с.

Надійшла до редакції: 15.01.2022

КИКИНЧУК В. В., МИШИНА К. Г. ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УБИЙСТВ, СОВЕРШЕННЫХ ОСУЖДЕННЫМИ В МЕСТАХ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Важным фактором успешного расследования уголовных правонарушений является использование новейших достижений в области науки и техники при проведении следственных (розыскных) действий. В настоящее время преступники при совершении уголовных правонарушений пользуются новейшими достижениями естественных и технических наук, их действия и способы сокрытия преступлений становятся все более изобретательными. Для правоохранительной деятельности необходимы разнообразные знания, чтобы их полноценно и эффективно использовать в расследовании преступлений, а в дальнейшем и совершении правосудия. В нашей статье раскрыты сущность, содержание и особенности использования специальных знаний при расследовании убийств, совершенных осужденными в местах лишения свободы.

Ключевые слова: специальные знания, судебная экспертиза, убийство, места лишения свободы, уголовное преступление.

KIKINCHUK V. V., MISHYNA K. HR. FEATURES OF THE SPECIAL KNOWLEDGE USE IN THE INVESTIGATION OF MURDERS COMMITTED BY CONVICTS IN PRISONS

Negative trends in the economy and social relations are slowing down the process of reforming the economic and financial system. The sharp restriction of state control and other negative phenomena that existed in our country have caused a significant increase in crime, especially its organized forms, resulting in a sharp increase in the number of particularly serious crimes against the person. A felony such as murder committed by a convict in prison is no exception.

These criminal offenses invariably cause a significant public response, because, firstly, a serious criminal offense is committed, such as murder, secondly, it is committed by convicts serving sentences, and thirdly, as a rule, this category of criminal offenses is committed in correctional facilities.

Convicts are persons with criminal experience who know the peculiarities of law enforcement agencies and have techniques for counteracting the investigation of criminal offenses, so the investigator faces the difficult task of identifying and exposing both the direct perpetrators and organizers (intermediaries) of such murders. That is why it is impossible to search for, record, seize and investigate the criminologically significant information about crimes of this kind necessary for the investigation and the court without the use of various special knowledge.

In addition, the continuous improvement of technical means and methods significantly expands the range of specialized knowledge, which, in turn, allows you to identify, record and

remove traces that were previously unavailable for research. However, the problem is that investigators are often not fully informed about the possibilities of using expertise in the investigation of criminal offenses. It should also be borne in mind that murder of this category is committed in a specific situation, namely in correctional facilities. All the above determined the relevance of the chosen research topic.

Key words: *special knowledge, forensic examination, murder, places of imprisonment, criminal offense.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Кікінчук В. В., Мішина К. Г. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 47–55. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.05>.

Citation (APA): Kikinchuk, V. V., and Mishyna, K. H. (2022). Features of the special knowledge use in the investigation of murders committed by convicts in prisons. *Law and Safety*, 1(84), 47–55. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.05>.